Academia Journal of Educational Research, 11(2): 109-122, 2026
Academia Eğitim Araştırmaları Dergisi, 11(2): 109-122, 2026
https://dergipark.org.tr/tr/pub/egitim Founded: 2016 Available online, e-ISSN: 2619-9351 https://doi.org/10.53506/egitim.1978634

Values and Counter-Values in Mustafa Kutlu's Sır: An Analysis in Terms of Turkish Language Education

İbrahim AKIN[1,a,*]

[1]Malatya Turgut Özal Üniversitesi, Malatya, Türkiye

Research Article

Info
**Corresponding author*

History
Received: 25.06.2026
Accepted: 07.08.2026
Published Online: 31.10.2026

intihal.net
This paper was checked for plagiarism using intihal.net during the preview process and before publication.

ABSTRACT

This study examines the values and counter-values in Mustafa Kutlu's story Sır within the context of Turkish language education. The study was designed as qualitative research, and document analysis was used as the main method. The story was interpreted through descriptive and content analysis by considering the plot, narrator, characterization, and central conflicts. The findings indicate that humility, contentment, labor, responsibility, sincerity, loyalty, moderation, compassion, and spiritual awareness are among the prominent values in the text. In contrast, ostentation, consumer desire, self-interest, ambition, hypocrisy, instrumentalization of spirituality, political interest, and moral corruption appear as counter-values. In Sır, values are not mostly presented as direct moral statements; they become visible through events, character relations, and conflicts. In this respect, the story offers a productive literary material for reading comprehension, inference-making, critical reading, speaking, and writing activities in Turkish language education. However, its Sufi, symbolic, and ironic structure requires attention to students' readiness, contextual knowledge, and the purpose of instruction.

Keywords: Mustafa Kutlu, Sır, values education, counter-values, Turkish language education

Mustafa Kutlu'nun Sır Adlı Hikâyesinde Değerler ve Karşı Değerler: Türkçe Eğitimi Açısından Bir İnceleme

Araştırma Makalesi

Bilgi
**Sorumlu yazar*

Süreç
Geliş: 25.06.2026
Kabul: 07.08.2026
Yayınlanma: 31.10.2026

Bu çalışma ön inceleme sürecinde ve yayımlanmadan önce intihal.net yazılımı ile taranmıştır.

License
This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License

ÖZ

Bu çalışmanın amacı, Mustafa Kutlu'nun Sır adlı hikâyesinde yer alan değerleri ve karşı değerleri Türkçe eğitimi açısından incelemektir. Çalışma nitel araştırma yaklaşımıyla hazırlanmış, araştırmanın verileri doküman incelemesi yoluyla elde edilmiştir. Metin, betimsel analiz ve içerik analizi ilkeleri doğrultusunda değerlendirilmiş; değer ve karşı değer kategorileri metnin olay örgüsü, anlatıcı konumu, kişiler dünyası ve temel çatışmaları dikkate alınarak oluşturulmuştur. İnceleme sonucunda hikâyede tevazu, kanaatkârlık, emek, sorumluluk, samimiyet, sadakat, ölçülülük, merhamet ve manevi duyarlık gibi değerlerin öne çıktığı; bunların karşısında gösteriş, tüketim arzusu, menfaatçilik, hırs, ikiyüzlülük, maneviyatın araçsallaştırılması, siyasi çıkar ve ahlaki çözülme gibi karşı değerlerin yer aldığı belirlenmiştir. Sır'da değerler çoğu zaman doğrudan öğüt biçiminde verilmemekte, olay ve karakter çatışmaları içinde görünür hâle gelmektedir. Bu yönüyle metin, Türkçe eğitiminde okuma-anlama, çıkarım yapma, eleştirel okuma, konuşma ve yazma etkinlikleri için kullanılabilecek nitelikli bir hikâye örneği sunmaktadır. Bununla birlikte metnin tasavvufi, sembolik ve ironik yapısı dikkate alınarak sınıf içi kullanımda öğrenci düzeyi, bağlam bilgisi ve öğretim amacı gözetilmelidir.

Anahtar Kelimeler: Mustafa Kutlu, Sır, değerler eğitimi, karşı değerler, Türkçe eğitimi

[a] ibrahim.akin@ozal.edu.tr https://orcid.org/0000-0001-8270-9029

Atıf: Akın, İ. (2026). Mustafa Kutlu'nun Sır adlı hikâyesinde değerler ve karşı değerler: Türkçe eğitimi açısından bir inceleme. *Academia Eğitim Araştırmaları Dergisi, 11*(2), 109-122. https://doi.org/10.53506/egitim.1978634
Cite: Akın, İ. (2026). Values and counter-values in Mustafa Kutlu's Sır: An analysis in terms of Turkish language education. *Academia Journal of Educational Research, 11*(2), 109-122. https://doi.org/10.53506/egitim.1978634

Giriş

Türkçe eğitimi, öğrencinin ana diliyle doğru, etkili ve anlamlı ilişkiler kurmasını amaçlayan temel bir öğretim alanıdır. Bu alanın merkezinde okuma, yazma, dinleme ve konuşma becerileri yer alsa da Türkçe dersinin işlevi bu becerilerin teknik olarak kazandırılmasıyla sınırlı kalmaz. Türkçe dersi, öğrencinin metinle karşılaşma biçimini, anlam kurma yollarını, estetik algısını, eleştirel düşünme kapasitesini ve değer dünyasını da biçimlendirir. Güncel Türkçe öğretim programında dil becerilerinin bütüncül geliştirilmesi, metinlerden hareketle anlam kurma ve değerleri eylem bağlamında değerlendirme birlikte ele alınmaktadır (Millî Eğitim Bakanlığı [MEB], 2024a, 2024c). Bu nedenle Türkçe öğretiminde kullanılan edebî metinler, dil öğretiminin yanında insanı, toplumu ve kültürü anlama sürecinin de parçasıdır (Aşı & Büyükkavas Kuran, 2022).

Edebî metinlerin değerler eğitimi açısından taşıdığı önem, onların değerleri hazır ve kapalı hükümler hâlinde sunmamasından kaynaklanır. Hikâye ve roman gibi nesir türlerinde değerler çoğu zaman olayların akışı, karakterlerin tercihleri, anlatıcının tavrı, çatışmalar ve sonuçlar aracılığıyla sezdirilir. Değerler eğitimiyle ilgili araştırmalar, edebî metinlerin değerleri bağlam içinde tartışmaya ve metinsel kanıtlara dayalı yorum geliştirmeye elverişli olduğunu göstermektedir (Kardaş & Cemal, 2017; Meydan, 2021). Öğrenci metni okurken yalnız olay örgüsünü takip etmez; kişilerin tutumlarını, davranışların gerekçelerini, söz ile eylem arasındaki uyumu ve metindeki ahlaki gerilimleri de anlamaya çalışır. Böylece değerler eğitimi, ezberci ve tek yönlü bir aktarım olmaktan çıkarak yorumlama ve sorgulama sürecine dönüşür.

Mustafa Kutlu'nun hikâyeleri bu açıdan Türkçe eğitimi için dikkate değer bir alan sunar. Kutlu'nun anlatılarında taşra hayatı, şehirleşme, modernleşme, gelenek, inanç, aile, emek, yoksulluk, kanaat, ahlakî çözülme ve insanın iç dünyası sıkça işlenen temalar arasındadır. Kutlu'nun hikâyelerini Türkçe öğretimi bakımından inceleyen çalışmalar, bu metinlerin söz varlığı, metin çözümleme, dil becerileri ve değerler eğitimi açısından kullanılabilecek zengin bir malzeme sunduğunu belirtmektedir (Aşı & Büyükkavas Kuran, 2022; Tunagür & Kardaş, 2017). Yazar, modern hayatın dönüştürdüğü insanı çoğu zaman gündelik hayatın ayrıntıları içinde ele alır. Bu anlatım biçimi, onun hikâyelerini değerler eğitimi, metin çözümleme ve eleştirel okuma bakımından elverişli kılar.

"Sır" hikâyesi, Kutlu'nun hikâyeciliğinde tasavvufî duyarlıkla modern hayat eleştirisinin kesiştiği metinlerden biridir. Hikâyede köyde yaşayan, rençberlikle geçinen ve şeyhinin iradesiyle posta oturtulan anlatıcı-kahramanın yaşadığı dönüşüm anlatılır. Sır üzerine yapılan çalışmalar, köyden şehre geçişi tüketim kültürü, sekülerleşme, geleneksel normların dönüşümü, kahramanın sınanması ve maneviyatın kişisel ya da siyasal çıkarlarla ilişkilendirilmesi bağlamlarında değerlendirmektedir (Bulut, 2022; Yavuzer, 2025). Bu dönüşüm, ferdî bir manevi sorumluluk hikâyesinin sınırlarını aşar; tekkenin köyden şehre taşınmasıyla beraber değerlerin nasıl sınandığını, manevi alanın toplumsal itibar, para, gösteriş ve siyasetle nasıl temas ettiğini gösterir.

Bu çalışmada Sır hikâyesi, değerler ve karşı değerler kavramları üzerinden incelenmektedir. Karşı değer kavramı özellikle önemlidir çünkü hikâyede olumlu değerler çoğu kez karşıtlarıyla birlikte görünür. Tevazu gösterişle, kanaatkârlık tüketim arzusu ile, samimiyet ikiyüzlülükle, sorumluluk menfaatçilikle, manevî duyarlık ise maneviyatın araçsallaştırılmasıyla karşı karşıya gelir. Bu karşılaşmalar metnin temel gerilimini kurar ve hikâyeyi Türkçe eğitimi açısından tartışılabilir bir metne dönüştürür.

Çalışmanın amacı, Mustafa Kutlu'nun Sır adlı hikâyesinde yer alan değerleri ve karşı değerleri belirlemek; bu unsurların olay örgüsü, anlatıcı ve kişiler dünyası içindeki işlevini ortaya koymak; metnin Türkçe eğitimi ve değerler eğitimi açısından kullanılabilirliğini değerlendirmektir. Bu amaç doğrultusunda şu sorulara cevap aranmıştır:

- Sır'da hangi değerler öne çıkmaktadır?
- Metinde hangi karşı değerler belirginleşmektedir?
- Değerler ve karşı değerler metnin anlatı yapısı içinde nasıl işlenmiştir?
- Hikâye, Türkçe derslerinde değer farkındalığı ve eleştirel okuma açısından nasıl kullanılabilir?

Literatürle İlişki ve Çalışmanın Gerekçesi

Mustafa Kutlu hikâyeciliği üzerine yapılan çalışmalar, yazarın modernleşme, taşra, şehirleşme, maneviyat ve ahlaki çözülme gibi temaları sürekli işlediğini göstermektedir (Aşı ve Büyükkavas Kuran, 2022; Bulut, 2022). Sır hikâyesi üzerine yapılmış müstakil çalışmalar ise metnin özellikle tüketim kültürü, sekülerleşme, geleneksel normların dönüşümü ve kahramanın yolculuğu bağlamlarında ele alındığını ortaya koymaktadır (Bulut, 2022; Yavuzer, 2025). Bu çalışma, söz konusu literatürden yararlanmakla birlikte Sır'ı değerler ve karşı değerler ilişkisi içinde Türkçe eğitimi açısından okumayı amaçlamaktadır.

Değerler eğitimi bağlamındaki çalışmalar Mustafa Kutlu hikâyelerinin Türkçe öğretiminde kullanılabilirliğine dair genel bir zemin sağlamaktadır. Tunagür ve Kardaş (2017), değer aktarımı üzerine yaptıkları çalışmada Kutlu'nun metinlerinde sevgi, saygı, sorumluluk, dürüstlük, kanaatkârlık ve dinî değerlerin belirgin olduğunu göstermiştir. Kaçır (2023) da Kutlu hikâyelerinin millî, manevî ve toplumsal değerler bakımından zengin bir yapı taşıdığını belirtmektedir. Bu çalışmanın odak noktası ise Sır'daki değerlerin karşı değerlerle kurduğu çatışma ilişkisini metin içi kanıtlarla göstermektir.

Bu çalışma, söz konusu boşluğu "Sır" hikâyesi özelinde değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Metni yalnızca olumlu değerlerin listelendiği bir örnek olarak okumak yerine, değerlerin hangi karşı değerlerle sınandığını ve bu sınanmanın anlatıdaki işlevini belirlemeye çalışmaktadır. Böyle bir yaklaşım, metni Türkçe eğitimi bakımından daha kullanışlı kılar. Çünkü öğrenci, sadece metinde hangi değerlerin bulunduğunu söylemekle kalmaz; bu değerlerin hangi olaylar, hangi karakter davranışları ve hangi mekân değişimleri içinde görünür olduğunu da tartışır. Böylece çalışma hem edebî çözümleme hem de Türkçe öğretimi açısından metin merkezli bir gerekçe kazanır.

Sır'ın seçilmesinin bir başka nedeni, hikâyenin değerler bakımından tek yönlü bir iyilik anlatısı kurmamasıdır. Anlatıcı-kahraman köyde emek, sadelik ve hizmet ekseninde görünür; şehirde ise aynı manevi çevre lüks, itibar, siyasal ilişki ve menfaat beklentileriyle kuşatılır. Bu geçiş, değerlerin korunmasının kolay bir süreç olmadığını gösterir. Bu nedenle hikâye, öğrencilerin eleştirel okuma, çıkarım yapma, karakterlerin niyetlerini sorgulama ve metin içi kanıt kullanma becerilerini geliştirebilecek güçlü bir örnek olarak değerlendirilebilir.

Değerler Eğitimi ve Edebî Metin

Değer, ferdin davranışlarını yönlendiren, toplumsal ilişkilerini düzenleyen ve iyi-kötü, doğru-yanlış, güzel-çirkin gibi temel yargıların oluşmasında rol oynayan ölçütler bütünüdür. Eğitim sürecinde değerlerin ele alınması, öğrencinin belli kavramları tanımasıyla sınırlı kalmaz. Değerler, yaşantı, örnek olay, tartışma ve yorumlama içinde anlam kazanır. Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli'nde de değerlerin bilgi düzeyinden eylem düzeyine taşınması esas alınmakta; bu yaklaşım, değerler eğitiminin öğrencinin davranış, tutum ve karar verme süreçleriyle birlikte düşünülmesini gerekli kılmaktadır (Millî Eğitim Bakanlığı [MEB], 2024a, 2024b). Bu nedenle edebî metinler değerler eğitimi için özel bir işleve sahiptir.

Hikâye türü, değerlerin davranış ve sonuç ilişkisi içinde görülmesini sağlar. Öğrenci bir karakterin tercihlerini, diğer kişilerle ilişkisini ve olaylara verdiği tepkiyi değerlendirirken değer kavramlarını soyut düzeyden çıkarıp somut olaylar üzerinden düşünür. Bu süreçte metin, öğretmenin hazır hüküm aktardığı bir araç olmaktan çok öğrencinin anlam kurduğu bir alan hâline gelir. Türkçe derslerinde edebî metinlerin kullanımı, değerlerin doğal bağlamında tartışılmasına imkân verir (Aşı ve Büyükkavas Kuran, 2022; MEB, 2024c).

Değerler eğitimi çalışmalarında kimi zaman metinler yalnızca içerdiği olumlu değerlerin sayılması için kullanılır. Bu yaklaşım araştırma açısından sınıflandırıcı bir yarar sağlasa da edebî metnin anlam derinliğini tam olarak açıklayamayabilir. Kardaş ve Cemal (2017), Türkçe öğretiminde değer eğitimi üzerine yapılan çalışmaların önemli bir kısmında değerlerin tespit ve sınıflandırma düzeyinde ele alındığını göstermektedir. Oysa hikâyede değerler, çoğu zaman çatışma ve gerilim içinde görünür. Bir karakterin dürüstlüğü, yalanla; bir karakterin tevazusu, gösterişle; bir çevrenin sadakati, çıkar ilişkileriyle karşılaştırıldığında daha anlaşılır hâle gelir. Bu nedenle Sır'ın incelenmesinde değerler kadar karşı değerler de dikkate alınmalıdır (Tunagür ve Kardaş, 2017).

Türkçe Eğitiminde Değer, Okuma ve Yorumlama

Türkçe eğitimi, metni anlamayı ve metinden hareketle düşünmeyi önceleyen bir alandır. Öğrencinin okuduğu metindeki açık ve örtük anlamları ayırt etmesi, karakterlerin davranışlarını değerlendirmesi, anlatıcının konumunu fark etmesi ve metni kendi hayatıyla ilişkilendirmesi okuma eğitiminin temel çıktıları arasındadır. Ortaokul Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda okuma, yazma, konuşma ve dinleme/izleme becerilerinin bütüncül biçimde geliştirilmesi esas alınır; değerler eğitimi de bu becerilerle doğal olarak kesişir (MEB, 2024c).

Bir hikâyede değerleri tartışmak, öğrenciden metne dikkatle bakmasını ister. Öğrenci hangi davranışın hangi değerle ilişkilendirilebileceğini, bunun metindeki hangi olay veya ifade ile desteklenebileceğini açıklamak zorundadır. Bu durum metin içi kanıt kullanma, çıkarım yapma ve gerekçeli yorum üretme becerilerini güçlendirir. "Sır" hikâyesi gibi çok katmanlı metinlerde bu becerilerin önemi daha da artar çünkü metin, doğrudan cevaplar vermekten çok okuru işaretleri izlemeye davet eder. Aşı ve Büyükkavas Kuran'ın (2022) Mustafa Kutlu hikâyelerinin Türkçe öğretiminde kullanılabilirliğine ilişkin değerlendirmeleri de bu okuma imkânını desteklemektedir.

Türkçe dersinde değerler eğitiminin amacı, metni dar bir ahlak dersi malzemesine indirgemek olmamalıdır. Edebî metnin estetik yapısı, anlatım özellikleri, dil dokusu ve ironik yönleri korunarak yapılacak bir inceleme daha verimli sonuç doğurur. Metin seçimi üzerine yapılan çalışmalar da edebî metinlerin dil, estetik ve değer boyutlarının birlikte değerlendirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır (Meydan, 2021). Bu nedenle Sır'ın sınıf içi kullanımında metnin tasavvufi bağlamı, kırsal hayat tasviri, modernleşme eleştirisi ve ironik sonu birlikte değerlendirilmelidir.

Mustafa Kutlu Hikâyeciliği ve Sır'ın Konumu

Mustafa Kutlu, modern Türk hikâyesinde geleneği, taşra hayatını ve modernleşme eleştirisini kendine özgü bir anlatım biçimiyle birleştiren yazarlardandır. Onun hikâyelerinde sade ve konuşma diline yakın bir anlatım, halk söyleyişleri, tasavvufi çağrışımlar ve toplumsal eleştiri iç içe geçer. Kutlu'nun kişileri çoğu zaman büyük ideolojik tartışmaların soyut temsilcileri olmaktan çok gündelik hayatın içinde sınanan insanlardır. Bu özellikler, Kutlu hikâyelerinin Türkçe öğretiminde hem dil becerileri hem de değerler eğitimi açısından ele alınabileceğini gösteren çalışmalarla da desteklenmektedir (Aşı ve Büyükkavas Kuran, 2022; Tunagür ve Kardaş, 2017).

Sır hikâyesi, bu hikâyecilik çizgisinin yoğun örneklerinden biridir. Metin, köyde rençberlik yapan bir kişinin beklenmedik şekilde manevi bir sorumluluğu üstlenmesiyle başlar. İlk bakışta bu durum bir "emanet" ve "imtihan" hikâyesi gibi görünür. Ancak anlatı ilerledikçe emanetin sadece bireysel bir yük olmadığı, toplumsal bir dönüşümün eşiğinde sınandığı anlaşılır. Köydeki mütevazı tekke ile şehirdeki görkemli tekke arasındaki fark, metnin değerler düzlemindeki temel karşıtlığını oluşturur (Kutlu, 2011; Bulut, 2022).

Bulut (2022), Sır hikâyesi üzerine yaptığı çalışmada metnin tüketim kültürü, sekülerleşme ve geleneksel normların dönüşümü açısından okunabileceğini göstermiştir. Bu yaklaşım, hikâyedeki şehirleşme ve tüketim eleştirisini anlamak için önemli bir zemin sağlar. Tunagür ve Kardaş (2017), Mustafa Kutlu hikâyelerinde değer aktarımı üzerine yaptıkları çalışmada Kutlu anlatılarının Türkçe öğretiminde değerler eğitimi açısından kullanılabilir olduğunu ortaya koyan genel bir çerçeve

sunar. Yavuzer (2025) ise Sır'ı kahramanın yolculuğu bağlamında ele alarak anlatıcı-kahramanın imtihan, dönüşüm ve geri çekiliş çizgisini yorumlamak bakımından dikkate değer bir katkı yapmıştır.

Türkçe Eğitiminde Metin Seçimi Açısından Sır Hikâyesi

Türkçe eğitiminde kullanılacak edebî metinlerin dil, içerik, estetik yapı ve öğrenci düzeyine uygunluk bakımından değerlendirilmesi gerekir. Sır hikâyesi, yalın anlatımı ve konuşma diline yakın üslubuyla ilk bakışta kolay okunabilir görünür fakat tasavvufi göndermeleri, ironik yapısı ve sembolik mekân karşıtlığı nedeniyle çok katmanlı bir okuma gerektirir. Bu özellik, metni özellikle ileri düzey okuma etkinlikleri için uygun hâle getirir. Ders kitaplarındaki edebî metinlerin değerler eğitimi açısından yeterliliğini tartışan Meydan (2021), metin seçiminde değer içeriği kadar metnin edebî ve eğitsel niteliğinin de dikkate alınması gerektiğini belirtir. Öğrenci, metnin yüzeyde anlattığı olayla derinde kurduğu değer eleştirisi arasındaki farkı kavradığında, okuma eylemi sadece olay örgüsünü izleme düzeyinde kalmaz.

Metnin Türkçe öğretimindeki işlevi, doğrudan değer öğretmekten çok, değerler üzerine düşünme ortamı oluşturmasında aranmalıdır. Öğrenciler anlatıcı-kahramanın makam karşısındaki tutumunu, köydeki tekke ile şehirdeki tekke arasındaki farkı, rüya sahnesindeki israf eleştirisini ve finaldeki ayrılışı metin içi kanıtlara dayanarak değerlendirebilir. Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli'nin Erdem-Değer-Eylem Çerçevesi, değerlerin eylem ve davranış düzeyinde görünür kılınmasını önemser (MEB, 2024b). Bu tür bir çalışma, okuma-anlama kazanımlarını değer farkındalığıyla ilişkilendirir; ayrıca öğrencinin gerekçeli yorum kurmasını, farklı yorumları dinlemesini ve metne bağlı kalmasını sağlar.

Sır hikâyesi, söz varlığı bakımından da Türkçe eğitimi için kullanılabilecek nitelikler taşır. Metinde halk söyleyişleri, dinî-tasavvufi kavramlar, köy hayatına ait kelimeler ve gündelik konuşma dilinden ifadeler yer alır. Bu çeşitlilik, öğrencilerin hem kelime hazinesini geliştirebilir hem de dilin kültürle ilişkisini görmelerine yardımcı olabilir. Aşı ve Büyükkavas Kuran (2022), Kutlu hikâyelerinin Türkçe öğretiminde kullanılabilirliğini değerlendirirken söz varlığı, metin işleme ve beceri temelli etkinlikler açısından sunduğu imkânlara dikkat çekmektedir. Ancak bu noktada öğretmenin açıklayıcı rolü önemlidir. İhvan, himmet, biat, posta oturmak ve emanet gibi kavramlar bağlamından koparıldığında öğrenciler için kapalı kalabilir. Bu nedenle metin işlenirken kavram açıklamaları, bağlam soruları ve kısa yönlendirici tartışmalarla okuma süreci desteklenmelidir.

Yöntem

Araştırma Modeli

Bu araştırma nitel araştırma yaklaşımıyla yürütülmüştür. Araştırmanın inceleme nesnesini Mustafa Kutlu'nun Sır hikâyesi (2011) kitabında yer alan aynı adlı hikâye oluşturmaktadır. Çalışmada doküman incelemesi yöntemi kullanılmıştır. Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin araştırma problemi doğrultusunda sistemli biçimde incelenmesine dayanan bir veri toplama ve yorumlama yoludur (Yıldırım ve Şimşek, 2021).

Verilerin Toplanması ve Analizi

Veriler, hikâyenin 7-22. sayfaları arasında yer alan "Sır" metninden elde edilmiştir. Doküman incelemesi, bu çalışmada salt metne ulaşma yolu olarak kullanılmamış; araştırma soruları doğrultusunda veriyi seçme, anlam birimlerine ayırma, kaydetme, sınıflandırma ve yorumlama sürecinin bütünü olarak kullanılmıştır. Öncelikle hikâyenin ilgili sayfaları araştırmanın doküman seti olarak sınırlandırılmış; cümle, diyalog, olay kesiti, karakter davranışı ve mekân tasviri çözümleme birimi kabul edilmiştir. Her anlam birimi; sayfa numarası, metinsel dayanak, ilk kod, kategori ve tema başlıklarını içeren bir inceleme formuna kaydedilmiştir. Ardından aynı bağlama ilişkin birimler karşılaştırılmış, benzer kodlar bir araya getirilmiş ve araştırma sorularıyla ilişkilendirilmiştir.

Çözümleme sürecinde betimsel analiz ile içerik analizi birbirini tamamlayacak biçimde kullanılmıştır. Betimsel analiz aşamasında bulgular araştırma sorularına göre düzenlenmiş; olay örgüsü, anlatıcının konumu, karakter davranışları, köy-şehir mekân karşıtlığı ve ironik son doğrudan metin parçalarıyla betimlenmiştir. İçerik analizi aşamasında ise bu metin parçaları anlam birimlerine ayrılmış; birimler kodlanmış, benzer kodlar kategoriler altında toplanmış ve kategoriler değerler, karşı değerler ile anlatısal/eğitsel işlev temalarıyla ilişkilendirilmiştir. Böylece betimsel analiz metinde neyin ve hangi bağlamda görünür olduğunu ortaya koyarken içerik analizi değer ve karşı değer örüntülerini sistemleştirmek için kullanılmıştır (Miles et al., 2014; Saldaña, 2021; Yıldırım & Şimşek, 2021). Kodlanmış anlam birimlerinin kategori bazındaki tekrar sayıları da hesaplanmış; bu sayılar sözcük sıklığı olarak değil, değerlerin anlatıdaki analitik görünürlüğünü gösteren frekanslar olarak değerlendirilmiştir. Aynı anlam birimi birden fazla değeri taşıyorsa ilgili kategorilerin her birine kaydedilmiştir.

Kodlama sürecinde ilk olarak metindeki anlam birimleri belirlenmiş, ardından bu birimlere kısa ve açıklayıcı kodlar verilmiştir. "Toprakla geçim", "makamı istememe", "sade tekke", "gösterişli yapı", "israf uyarısı", "çıkar beklentisi" ve "manevi alanın nüfuz aracına dönüşmesi" gibi kodlar; tevazu, kanaatkârlık, emek, sorumluluk, samimiyet, sadakat, ölçülülük, merhamet ve manevi duyarlık değerleri ile gösteriş, tüketim arzusu, menfaatçilik, hırs, ikiyüzlülük, maneviyatın araçsallaştırılması, siyasi çıkar ve ahlaki çözülme karşı değerleri altında toplanmıştır. Kategoriler metne dışarıdan hazır bir liste olarak uygulanmamış, hikâyedeki olay, kişi, söz ve mekân ilişkilerinden hareketle oluşturulmuş; alan yazındaki değer sınıflandırmalarıyla karşılaştırılarak adlandırılmıştır.

Metinden alınan kısa ifadeler, bulgular bölümünde ilgili çözümleme başlıklarının içine yerleştirilmiştir. Böylece alıntılar ek niteliğinde bağımsız bırakılmamış; her biri dayanak oluşturduğu değer veya karşı değer yorumu içinde değerlendirilmiştir.

İnceleme Süreci ve Geçerlik Önlemleri

İnceleme üç aşamada yürütülmüştür. İlk okumada hikâyenin olay örgüsü, anlatıcı konumu, mekân değişimi ve temel çatışmaları belirlenmiştir. İkinci okumada değerler ve karşı değerlerle ilişkili söz, davranış, olay ve mekân tasvirleri işaretlenerek ilk kod listesi hazırlanmıştır. Üçüncü aşamada benzer kodlar bir araya getirilmiş, kategoriler ve temalar oluşturulmuş; her kategori metindeki bağlamı ve doğrudan alıntılarıyla yeniden kontrol edilmiştir. Kodlama şeması, bulguların yazımından sonra metne dönülerek gözden geçirilmiş; kategori sınırları belirsiz kalan örnekler yeniden değerlendirilmiş ve kod-kategori-tema bağlantıları bir çözümleme matrisi üzerinde izlenmiştir (Miles et al., 2014; Saldaña, 2021).

İnandırıcılığı güçlendirmek amacıyla yorumlar doğrudan metin parçaları ve sayfa numaralarıyla desteklenmiş, her kodun olay örgüsü içindeki bağlamı korunmuş ve ilk yorumla uyuşmayan örnekler yeniden incelenmiştir. Tutarlılık için kodlama ölçütleri yazılı hâle getirilmiş; metin, ilk kodlamadan sonra belirli bir süre ara verilerek yeniden kodlanmış ve iki kodlama arasındaki farklılıklar metnin bütünü dikkate alınarak giderilmiştir. Teyit edilebilirlik bakımından kodlardan kategorilere ve temalara geçişi gösteren çözümleme çizelgesine bulguların başında yer verilmiştir. Çalışmanın tek araştırmacı tarafından yürütülmesi nedeniyle araştırmacı çeşitlemesi ve kodlayıcılar arası uyum katsayısı uygulanmamış; bu sınırlılık, kod-tekrar kodlama ve uzman incelemesiyle azaltılmaya çalışılmıştır.

Kodlama anahtarı ile kod-kategori-tema çizelgesi, Türkçe eğitimi alanında çalışan bir uzmanın görüşüne sunulmuştur. Uzman; kodların metinsel dayanaklarla uyumunu, kategori sınırlarını ve temaların araştırma sorularını temsil etme düzeyini incelemiştir. Uzman görüşü doğrultusunda anlam bakımından örtüşen kodlar birleştirilmiş, kapsamı belirsiz kodların tanımları netleştirilmiş ve kategori adları metinsel dayanaklarla daha açık biçimde ilişkilendirilmiştir. Böylece çözümleme şemasının kapsam ve iç tutarlılığının güçlendirilmesi amaçlanmıştır.

Araştırmanın diğer sınırlılığı, incelemenin Sır kitabındaki aynı adlı hikâyeyle sınırlı olmasıdır. Bu nedenle ulaşılan kategoriler Mustafa Kutlu'nun bütün hikâyelerine genellenmemeli, metin merkezli yorumlar olarak değerlendirilmelidir.

Bulgular

Sır'da Öne Çıkan Değerler

Sır adlı hikâyede öne çıkan değerlere ilişkin bulgular aşağıda sunulmuştur:

Tablo 1. Kod-kategori-tema ilişkisinin örneklenmesi

Metinsel dayanak	Kod	Kategori	Tema
"Su ateş pahası", "Biz pancarı kurtardık" (Kutlu, 2011, ss. 7-8)	Emek verme, geçimi sürdürme, su sırasını bekleme	Emek ve kanaatkârlık	Değerler
"Ne ilmim var, ne hikmetim"; "Emaneti sana tevdi ettik" (Kutlu, 2011, ss. 10-11)	Makamı istememe, emaneti ağır sorumluluk sayma	Tevazu ve emanet bilinci	Değerler
"Bir mütevazı tekke ile bir misafirhane inşa ettik"; "israftan ve gösterişten uzak" (Kutlu, 2011, ss. 12-13)	Sade mekân kurma, misafire hizmet, israftan kaçınma	Kanaatkârlık ve hizmet ahlakı	Değerler
"Şanımıza yakışmayacak israf ile bir ziyafet", "Yerler silme halı... abdest mahalleri mermerin en iyisinden" (Kutlu, 2011, ss. 17-18)	İsraf, gösterişli yapı, lüks ve konfor arayışı	Gösteriş ve tüketim arzusu	Karşı değerler
"Bu sarayı halkın parası ile yaptırıyorsan... zulümdür", "kendi paran ile... israftır" (Kutlu, 2011, s. 19)	Kaynağı belirsiz harcama, israf uyarısı, vicdani sorgulama	Ölçülülük ve israf karşıtlığı	Değer-karşı değer çatışması
"Bir şu kadar param vardır, bu parayı hangi işe yatırsam..." (Kutlu, 2011, s. 20)	Manevi danışmayı maddi kazanç arayışına indirgeme	Maneviyatın araçsallaştırılması	Karşı değerler
"Filan partiye destek", "tekkemiz itibarı artar, hem ihvanın işleri... yoluna girer" (Kutlu, 2011, s. 21)	Siyasi destek, nüfuz ve menfaat beklentisi	Siyasi çıkar ve menfaatçilik	Karşı değerler
"Cübbemi çıkardım... sarığımı yere koydum. Tekkeden çıkıverdim" (Kutlu, 2011, s. 22)	Makamdan çekilme, yozlaşmış yapıdan uzaklaşma	Ahlaki çözülmeye karşı tavır	Anlatısal ve eğitsel işlev

Çizelge 1'deki kodlar, "Su ateş pahası" (Kutlu, 2011, s. 7), "Ne ilmim var, ne hikmetim" (Kutlu, 2011, s. 10) ve "mütevazı tekke ile bir misafirhane" (Kutlu, 2011, s. 12) gibi metinsel anlam birimlerinden üretilmiştir. Benzer kodlar kategoriler altında birleştirilmiş; kategoriler değerler, karşı değerler ve anlatısal-eğitsel işlev temalarına yerleştirilmiştir. Bulguların devamındaki başlıklar bu kod-kategori-tema düzenine göre açıklanmıştır.

Emek, Kanaat ve Rençberlik Değeri

Anlatıcının su sırasını beklediği geceyi aktarırken kullandığı "Su ateş pahası" ifadesi, kırsal hayatın doğal ve sade yönünün yanında emek, geçim kaygısı ve sınırlı imkânlar etrafında kurulduğunu gösterir (Kutlu, 2011, s. 7). Bu ifade, Türkçe eğitimi bakımından önemlidir çünkü öğrencinin değer kavramını soyut bir ahlak terimi olmaktan çıkarıp yaşama şartları içinde oluşan bir tutum olarak kavramasına imkân verir. Aynı sahnede suyun paylaşımı üzerinden ortaya çıkan gerilim, adalet, sabır ve öz denetim değerlerinin gündelik hayat ayrıntılarında nasıl sınandığını göstermektedir.

Sır'ın başlangıç bölümü, anlatıcı-kahramanı olağanüstü bir manevi atmosfer içinde değil, tarlada çalışan bir köylü olarak gösterir. Bu tercih, metnin değer dünyasını kuran en önemli başlangıç hamlesidir. Anlatıcı, gece vakti tarlasına su vermek için çaba gösterir; emeğin, geçim kaygısının ve toprağa bağlı hayatın içinden konuşur. Hikâyenin ilk sayfalarında suyun kıymeti, tarla emeği ve yorgunluk somut ayrıntılarla verilir. Anlatıcının "Su ateş pahası" sözü, kırsal hayatın maddi zorluğunu ve emeğin değerini kısa biçimde ortaya koyar (Kutlu, 2011, s. 7).

Bu bölümde değer olarak öne çıkan unsur çalışkanlıkla sınırlı kalmaz. Kanaatkârlık ve helal kazanç da aynı bağlam içinde belirir. Anlatıcı, tarlayı kurtarmanın sevincini

yaşarken başkasının hakkına tecavüz etmemeye dikkat eder. Su sırasının çalınması ihtimali karşısında öfke duysa da olay büyütülmez. Böylece metin, gündelik hayatın küçük bir çatışmasından hareketle hak, sabır ve ölçülülük değerlerini sezdirir.

Anlatıcının efendisini kapıda gördüğü sahnede çamurlu ayaklarına bakması, onun sosyal ve manevi konumunu anlamak bakımından önemlidir. Bu sahne, emekle maneviyatı karşı karşıya getirmez, aksine aynı kişide birleştirir. Efendinin "Rençberlik, olacak o kadar" sözü, köylü emeğini küçümsemeyen bir manevi bakışı temsil eder (Kutlu, 2011, s. 8). Bu ifade, hikâyenin ilerleyen sayfalarında bozulacak olan değer dengesini anlamak için başlangıç noktasıdır.

Tevazu ve Emanet Bilinci

Anlatıcı-kahramanın görevi üstlenmek istememesi, metinde doğrudan tevazu göstergesi olarak okunabilir. Kendisinde ilim ve hikmet bakımından eksiklik bulunduğunu söylemesi, makamı kişisel yükselme aracı olarak görmediğini; bu görevi ağır bir sorumluluk kabul ettiğini ortaya koyar (Kutlu, 2011, s. 10). Burada değer eğitimi açısından dikkat edilmesi gereken nokta, tevazunun edilgenlik ya da yetersizlik duygusundan ayrılarak kişinin kendi sınırlarını bilmesi ve emaneti hafife almaması şeklinde verilmesidir.

Hikâyede anlatıcı-kahramanın posta oturtulması, onun kendi isteğiyle aradığı bir makam olarak görünmez. Aksine anlatıcı bu görevi ağır bir yük olarak görür. "Ne ilmim var ne hikmetim" sözü, kahramanın kendini merkeze almayan tavrını yansıtır (Kutlu, 2011, s. 10). Bu cümle, tevazu değerinin metindeki en açık göstergelerinden biridir.

Anlatıcının görevi reddetme çabası, makam arzusundan uzak durduğunu gösterir. O, kendisini "fıkara köylü" olarak tanımlar ve ihvan içinde daha bilgili, daha ehil kişilerin bulunduğunu belirtir. Burada tevazu, kişisel alçakgönüllülüğü aşarak manevi sorumluluğun ağırlığını fark etme hâline dönüşür. Bu nedenle "emanet" kavramı hikâyenin değerler sistemi içinde merkezi bir yer tutar.

Efendinin "Emaneti sana tevdi ettik." sözü, anlatıcının üstlendiği görevi kişisel yükselişten ayırıp sorumluluk alanına yerleştirir (Kutlu, 2011, s. 11). Türkçe eğitimi açısından bu sahne, karakter çözümlemesi için verimli bir örnek sunar. Öğrenciler, bir görevi istemek ile bir görevin sorumluluğunu taşımak arasındaki farkı tartışabilir. Bu tartışma tevazu, sorumluluk ve liyakat gibi değerleri metin bağlamında ele alma imkânı verir.

Mütevazı Tekke ve Hizmet Ahlakı

Köydeki ilk tekkenin mütevazı bir yapı ve misafirhane olarak kurulması, metindeki hizmet ahlakının mekânla ilişkisini açıkça gösterir (Kutlu, 2011, s. 12). Burada mekânın gösterişli olmaması eksiklikten çok bir değer tercihinin sonucu olarak sunulur. Anlatıcı, gelenlerin hizmetini görmeyi, karınlarını doyurmayı ve onları sade bir ortamda ağırlamayı yeterli bulur. Dolayısıyla değer, mimari ihtişam yerine insanı merkeze alan davranışta belirir.

Köyde kurulan tekke, hikâyede değerlerin doğal ve sade biçimde yaşandığı ilk mekân olarak görünür. Anlatıcı, ihvanın gelişiyle yer darlığı yaşandığını, bunun üzerine "mütevazı tekke ile bir misafirhane" inşa ettiklerini belirtir (Kutlu, 2011, s. 12). Buradaki "mütevazı" kelimesi mimari sadeliğin yanı sıra bir hayat anlayışını da ifade eder.

Bu hayat anlayışının merkezinde hizmet vardır. Gelenin elini yüzünü yıkamak, karnını doyurmak, yeri hasırla döşemek ve eldeki imkânı paylaşmak, metinde dayanışma ve misafirperverlik değerlerinin görünür hâle geldiği davranışlardır. Tekke, bu aşamada gösterişli bir kurum olmaktan uzak, emekle, paylaşmayla ve samimiyetle ayakta duran bir mekândır.

Anlatıcı, hizmet ve ikramı "israftan ve gösterişten uzak" tutmaya çalıştığını söyler (Kutlu, 2011, s. 13). Bu ifade, hikâyenin değer-karşı değer yapısını doğrudan haber verir. Çünkü ilerleyen bölümlerde şehirli ihvanın eleştirileri, tekkenin fukaralığı ve sadeliği üzerine yoğunlaşır. Böylece metin, hizmetin özü ile hizmetin görünüşü arasındaki farkı tartışmaya açar.

Metinde Belirginleşen Karşı Değerler

Gösteriş, Konfor ve Tüketim Arzusu

Şehirli ihvanın köye lüks arabalarla gelmesi, metinde statü ve tüketim arzusunun belirgin işaretlerinden biridir (Kutlu, 2011, s. 13). Bu ayrıntı, sıradan bir araç tasviri olmaktan çıkar, köydeki sadelik ile şehirli çevrenin temsil ettiği konfor ve itibar beklentisi arasındaki mesafeyi açığa çıkarır. Ardından tekkenin fukaralıkla anılması, değerler düzeninin nasıl tersine çevrildiğini gösterir (Kutlu, 2011, s. 14). Sadelik, manevi bir tercih olmaktan çıkarılıp yetersizlik gibi algılanır.

Şehir tekkesine geçildiğinde bu değişim daha somutlaşır. Yeni mekânın halılar, kaplamalar ve mermer abdest yerleriyle tasvir edilmesi, konforun ve gösterişin öne çıktığı bir düzeni temsil eder (Kutlu, 2011, s. 17). Metin, bu yeni düzeni doğrudan uzun açıklamalarla yargılamak yerine ayrıntıların diliyle görünür kılar. Bu nedenle öğrencilerden mekân betimlemeleri ile değer çatışması arasındaki ilişkiyi bulmaları istenebilir.

Sır'da karşı değerlerin belirginleştiği ilk alan, şehirli ihvanın tekkeye ilişkin memnuniyetsizliğidir. Uzaklardan "Mercedes denilen arabaları" ile gelen kişilerin tekkenin yoksulluğundan şikâyet etmeleri, metnin tüketim kültürü eleştirisini başlatır (Kutlu, 2011, s. 13). Burada araba ulaşım aracı işlevini aşar; statü, konfor ve yeni hayat tarzının sembolü hâline gelir.

Şehirli ihvan, tekkenin sadeliğini manevi değer alanından çıkarıp hizmet eksikliği olarak görür. "Tekkemizin adı fukaraya çıktı." ifadesi, fukaralığın artık değer alanından uzaklaştırılıp itibar kaybı gibi algılandığını gösterir (Kutlu, 2011, s. 14). Böylece metin, geleneksel kanaat anlayışı ile modern konfor beklentisi arasındaki gerilimi görünür kılar.

Tekkenin şehre taşınmasıyla bu gerilim açık bir kırılmaya dönüşür. Anlatıcı, kendisini "Mercedes arabalara bindirerek" şehirdeki yeni tekkeye götürdüklerini söyler (Kutlu, 2011, s. 17). Yeni mekânın tasviri tüketim ve gösteriş karşı değerlerini yoğun biçimde taşır: "Yerler silme halı"dır; abdest mahalleri mermerdir, duvarlar kaplamadır

(Kutlu, 2011, s. 17). Bu ayrıntılar, maneviyatın mekânsal ihtişamla kuşatılmasını eleştirel bir gözle sunar.

Anlatıcının "Görmemişlik zor zenaat." sözü, metnin ironik damarını özetler (Kutlu, 2011, s. 17). Bu cümle, lüksü yadırgayan bir köylünün şaşkınlığını aşar, manevi alanın tüketim estetiğiyle kaplanmasına yönelik derin bir eleştiri taşır. Türkçe derslerinde bu bölüm, sembol ve ironi kavramlarını değerler eğitimiyle birlikte işlemek için kullanılabilir.

İsraf Eleştirisi ve Rüya Motifi

Rüya sahnesi, hikâyenin ahlaki merkezini oluşturan en güçlü metin kanıtlarından biridir. Halkın imkânlarıyla yapılan gösterişli yapının zulüm, kişinin kendi imkânıyla yapılan ölçüsüz harcamanın ise israf olarak nitelendirilmesi, metnin adalet ve ölçülülük değerlerini birlikte düşündürdüğünü gösterir (Kutlu, 2011, s. 19). Böylece israf, ekonomik davranış sınırını aşarak ahlaki ve toplumsal sorumlulukla ilgili bir meseleye dönüşür.

Anlatıcının şehir tekkesine taşınma sürecini bir imtihan olarak kabul etmesi, metindeki çatışmayı basit bir mekân değişikliği olmaktan çıkarır (Kutlu, 2011, s. 16). Şehir tekkesi, onun için rahatlama alanından çok değerlerinin sınandığı bir imtihan alanıdır. Bu ifade, değerler eğitimi bakımından önemlidir çünkü değerlerin uygun şartlar yanında baskı ve cazibe altında da korunması gerektiğini düşündürür.

Hikâyede israf eleştirisi en açık biçimde rüya sahnesinde ortaya çıkar. Anlatıcı, şehirdeki yeni tekkeye yerleştirildiği gece bir rüya görür. Bu rüyada Muaviye ve Ebuzer-i Gıfari üzerinden saray, halkın parası, kişisel servet ve israf meselesi tartışmaya açılır. Rüyadaki hüküm son derece keskindir: Halkın parasıyla yapılıyorsa "bu bir zulümdür"; kişinin kendi parasıyla yapılıyorsa "bu da bir israftır" (Kutlu, 2011, s. 19).

Bu sahne, hikâyenin değerler eğitimi açısından en güçlü bölümlerinden biridir. Çünkü metin, lüks bir yapının meşruiyetini paranın kaynağıyla birlikte harcamanın ahlaki anlamı üzerinden de sorgular. Böylece öğrenciler için önemli bir tartışma doğar: Bir harcamanın meşru olması için yalnızca helal kazançla yapılmış olması yeterli midir yoksa ölçülülük ve toplumsal sorumluluk da gerekli midir?

Rüya motifi, anlatıcı-kahramanın iç çatışmasını görünür kılar. O, şehirdeki yeni düzenin baskısıyla bu yapının içine girmiştir fakat kalbi bu gösterişli mekânı kabullenmez. Bu noktada değer olarak ölçülülük, karşı değer olarak israf belirginleşir. Metin, manevi iddianın lüks ve gösterişle birleştiğinde nasıl sorunlu hâle gelebileceğini sezdirir.

Samimiyet, İkiyüzlülük ve Maneviyatın Araçsallaştırılması

Şehirde anlatıcıya yöneltilen para ve yatırım merkezli sorular, manevi çevrenin ekonomik danışma ve çıkar arayışıyla nasıl iç içe geçirildiğini gösterir (Kutlu, 2011, s. 20). Bu durum, hikâyedeki maneviyatın araçsallaştırılması temasının açık göstergelerindendir. Anlatıcıdan beklenen artık manevi rehberlikle sınırlı kalmaz; ekonomik kazanç, yatırım tercihi ve toplumsal fayda hesabı da onun otoritesiyle ilişkilendirilmeye başlanır.

Sır'da manevi çevreye yaklaşan kişilerin niyetleri birbirinden ayrılır. Köydeki ilk hizmet ortamında içtenlik, emek ve paylaşma öne çıkarken şehirdeki yeni çevrede itibar, fayda ve görünürlük baskın hâle gelir. Bu değişim, samimiyet değerinin ikiyüzlülük ve araçsallaştırma karşı değerleriyle sınanmasına yol açar.

Şehirde anlatıcıya yöneltilen sorular, bu dönüşümün en açık göstergelerindendir. Anlatıcı, şehir insanlarında "ne kadar çok müşkil" bulunduğunu söyler (Kutlu, 2011, s. 20). Ancak bu müşkillerin çoğu manevi arayıştan çok gündelik çıkar, para, piyasa ve statüyle ilgilidir. "Bu parayı hangi işe yatırsam" sorusu, en sık sorulan sorular arasında gösterilir (Kutlu, 2011, s. 20). Bu örnek, manevi otoritenin ekonomik karar danışmanlığına indirgenmesi bakımından dikkat çekicidir.

Metin burada değerler eğitimi açısından önemli bir ayrım kurar. Dinî veya manevi bir çevrede bulunmak, samimiyeti kendiliğinden garanti etmez. Samimiyet, niyet ve davranış tutarlılığıyla ilgilidir. Buna karşılık maneviyatın araçsallaştırılması, değerlerin dış görünüşte korunurken iç anlamını kaybetmesi sonucunu doğurur. Bu tema, Türkçe derslerinde karakterlerin sözleri ile davranışları arasındaki farkı tartışmak için kullanılabilir.

Sorumluluk, Siyaset ve Menfaat İlişkisi

Manevi çevrenin siyasetle temasını gösteren parti desteği meselesi, hikâyede karşı değerlerin kurumsal düzeye taşındığı noktadır (Kutlu, 2011, s. 21). Burada mesele bir siyasi tercih sınırlarını aşar, manevi itibarın toplumsal nüfuz ve pratik fayda için kullanılmak istenmesine dönüşür. Anlatıcının bu süreçte bunalmaya başlaması, sorumluluk duygusu ile çevrenin menfaat beklentisi arasındaki çatışmayı belirginleştirir.

Hikâyenin sonlarına doğru manevi çevrenin siyasetle ilişkisi gündeme gelir. İhvanın ileri gelenleri, yapılacak seçimlerde "filan partiye destek" vermek istemektedir (Kutlu, 2011, s. 21). Bu istek, tekkenin manevi işlevinin toplumsal nüfuz ve siyasi fayda için kullanılabileceğini gösterir. Böylece sorumluluk değeri menfaatçilik karşı değeriyle karşı karşıya gelir.

Siyasetle kurulan bu ilişki, metinde doğrudan parti tartışması biçiminde değil, değerlerin araçsallaştırılması sorunu çerçevesinde ele alınır. Anlatıcının konumu bu noktada son derece zorlaşır. Bir yanda kendisine yüklenen emanet, diğer yanda çevrenin beklentileri vardır. İhvanın "tekkemiz itibarı artar" düşüncesi, itibarı manevi hizmetin önüne geçirir.

Bu bölüm Türkçe eğitimi açısından eleştirel okuma becerilerini geliştirebilir. Öğrenciler, bir kurumun itibarı ile değerlerine sadakati arasındaki ilişkiyi tartışabilir. Metin, bir değerin toplumsal güç elde etmek için kullanılması durumunda nasıl bozulduğunu gösterir. Bu nedenle Sır hikâyesi, bireysel ahlakla birlikte kurumların değerlerle ilişkisini de düşündüren bir metindir.

Değerler ve Karşı Değerlerin Anlatı Yapısı İçindeki İşlenişi

İç Hesaplaşma, Sır Oluş ve İronik Son

Final bölümünde anlatıcının kendi kalbine yönelen fark edişi, hikâyedeki en yoğun iç hesaplaşma anlarından biridir

(Kutlu, 2011, s. 22). Bu ifade, dış görünüş ile iç hakikat arasındaki farkı görünür kılar. Sarık, cübbe ve heybetli görüntü dışarıdan manevi otoriteyi temsil ederken, anlatıcının iç dünyasında gördüğü şey onu sarsar. Bu nedenle tekkeden çıkışı, fiziksel ayrılışın ötesinde araçsallaştırılmış bir manevi düzene sessiz itiraz anlamı taşır.

Hikâyenin sonunda dolaşıma giren "El kimde?" sorusu ise değerlerin yerini makam ve temsil tartışmasının aldığını gösterir (Kutlu, 2011, s. 22). Anlatıcının ayrılışı bile çevrede hakiki bir sorgulamaya yol açmaz, tersine yeni otorite mücadeleleri doğurur. Bu ironik son, çalışmanın karşı değer kavramını neden merkeze aldığını da açıklar.

Hikâyenin finalinde anlatıcı bir boy aynasında kendisini görür. Sarıklı, cübbeli, sakallı ve heybetli bir adam hâline gelmiştir. Fakat bu dış görünüş, iç huzura karşılık gelmez. Anlatıcı, aynaya bakarken "kalbimin içini de görüverdim" der (Kutlu, 2011, s. 22). Bu ifade, metnin iç hesaplaşma anını oluşturur. Kahraman artık dış dünyanın bozulmasıyla beraber kendi içindeki değişimi de fark eder.

Bu fark edişin ardından cübbesini çıkarır, sarığını yere koyar ve "Tekkeden çıkıverdim" der (Kutlu, 2011, s. 22). Bu çıkış, basit bir mekân terk edişinin ötesine geçer; gösterişe, araçsallaştırılmış maneviyata ve siyasileşmiş itibara karşı sessiz bir reddiye niteliği kazanır. Ancak metnin ironisi burada başlar. Anlatıcının gidişi bile çevresi tarafından yeni bir keramet anlatısına dönüştürülür.

Finalde herkesin birbirine "El kimde?" diye sorması, hikâyenin değerler bakımından en çarpıcı sonuçlarından biridir (Kutlu, 2011, s. 22). Anlatıcı gitmiş fakat makam hırsı ve iktidar mücadelesi devam etmiştir. Bu durum, değerlerin kişilerden çok zihniyetler üzerinden korunabileceğini gösterir. Bir kişinin çekilmesi, karşı değerlerin ortadan kalkmasına yetmez çünkü sorun, manevi alanı iktidar ve itibar alanına dönüştüren zihniyetten kaynaklanır.

Anlatıcı Dili, İroni ve Değerlerin Sezdirilmesi

Sır'ın değerler eğitimi bakımından önemli taraflarından biri, anlatıcının diliyle değer dünyası arasındaki uyumdur. Anlatıcı kendisini yücelten, iddialı ve hükmedici bir dille konuşmaz; yaşadığı olayları çoğu zaman mahcup, şaşkın ve kendi sınırlarının farkında olan bir sesle aktarır. Bu dil, tevazu değerini içerikle beraber anlatım biçiminde de görünür kılar. Öğrenci bu noktada anlatıcının olayları nasıl anlattığına dikkat ettiğinde, üslubun da değer çözümlemesinin parçası olduğunu fark edebilir.

Metindeki ironi, özellikle şehir tekkesinin kurulmasından sonra belirginleşir. Anlatıcı yeni mekânın konforunu tek tek görür fakat bu konfor onda hayranlıktan çok huzursuzluk uyandırır. İroni burada açık bir alaydan çok, değerler düzenindeki kaymanın sezdirilmesiyle oluşur. Köyde eksiklik gibi görünen sadelik, aslında hizmet ahlakının doğal sonucudur, şehirde fazlalık gibi görünen görkem ise maneviyatın çevresine yerleşen gösterişi açığa çıkarır.

Anlatıcının finaldeki ayrılışı da aynı ironik yapının devamıdır. Çevresi onun gidişini hakiki bir uyarı olarak anlamaz, aksine bu durumu yeni keramet anlatılarına dönüştürür. Böylece metin, değer kaybının sadece eylemlerde değil, yorumlama biçimlerinde de ortaya çıkabileceğini gösterir. Bir olaydan ders çıkarması gereken kişiler, olayı kendi beklenti ve menfaat dünyalarına uygun şekilde yeniden anlatırlar. Bu nokta, Türkçe derslerinde olayın kendisi ile kişilerce ona yüklenen anlam arasındaki farkı göstermek için değerlendirilebilir.

Bu anlatım yapısı, karşı değerlerin açık suçlama yerine çoğu zaman ayrıntı ve çelişki yoluyla gösterildiğini ortaya koyar. Lüks mekân tasviri, siyasal beklenti, ekonomik çıkar soruları ve makam tartışmaları bir araya geldiğinde metnin eleştirel tavrı belirginleşir. Öğrenci bu ayrıntıları birlikte değerlendirdiğinde, edebî metinde anlamın açık cümlelerin yanı sıra tekrar eden motiflerde, mekân değişimlerinde ve anlatıcının iç sesinde de kurulduğunu öğrenir.

Sır Hikâyesinin Türkçe Derslerinde Değer Farkındalığı ve Eleştirel Okuma Açısından Kullanımı

Sır hikâyesi, Türkçe derslerinde değer farkındalığı ve eleştirel okuma açısından; metin içi kanıt kullanma, karakter davranışlarını yorumlama, mekân karşıtlıklarını çözümleme, ironi ve sembolik anlamı tartışma, konuşma ve yazma etkinlikleri üretme bakımından kullanılabilir. Bu kullanım önerileri çalışmanın "Türkçe Eğitimi İçin Kullanım Önerileri" bölümünde ayrıntılandırılmıştır.

Değer ve Karşı Değer Tablosu

Sır'da öne çıkan değer ve karşı değer ilişkileri aşağıdaki tabloda özetlenmiştir. Tablo, metnin Türkçe eğitimi açısından sınıf içi kullanımına da temel oluşturabilecek bir çözümleme şeması sunmaktadır.

Tablo 2. Sır'da değer ve karşı değer ilişkileri

Değer	Karşı değer	Metindeki görünüm	Türkçe eğitimi açısından işlev
Emek	Hazıra konma	Rençberlik, tarla, su sırası ve geçim mücadelesi	Gündelik hayat ayrıntılarından değer çıkarımı yapma
Tevazu	Gösteriş	Anlatıcının makamı istememesi ve kendini yetersiz görmesi	Karakter çözümlemesi ve niyet-davranış ilişkisi
Kanaatkârlık	Tüketim arzusu	Köy tekkesinin sadeliği ile şehir tekkesinin lüksü	Karşılaştırmalı okuma ve sembol çözümlemesi
Samimiyet	İkiyüzlülük	Manevi çevreye farklı niyetlerle yaklaşan kişiler	Metin içi kanıtla yorum yapma
Sorumluluk	Menfaatçilik	Emanet bilinci ile siyasi/ekonomik beklentilerin çatışması	Eleştirel okuma ve tartışma
Ölçülülük	İsraf	Şehirdeki görkemli tekke ve rüya sahnesi	Değerleri olay ve mekân üzerinden değerlendirme
Manevi duyarlık	Araçsallaştırma	Tekkenin itibar ve nüfuz alanına dönüştürülmesi	Örtük anlamı ve ironiyi yorumlama
Sadakat	Makam hırsı	Finalde "El kimde?" sorusuyla başlayan bölünme	Açık son ve ironi üzerine konuşma-yazma etkinliği

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Tartışma

Bu çalışmada elde edilen bulgular, Sır'ın değerler eğitimi bakımından doğrudan öğüt veren bir metin olarak okunmasından çok, değerlerin sınandığı, bozulma ihtimaliyle karşılaştığı ve karşı değerlerle gerilim içinde görünür olduğu bir hikâye olarak değerlendirilmesi gerektiğini göstermektedir. Bu yönüyle çalışma, Mustafa Kutlu hikâyelerinde değer aktarımını geniş bir hikâye toplamı üzerinden ele alan Tunagür ve Kardaş'ın (2017) bulgularıyla ilişkilidir. Tunagür ve Kardaş, Kutlu'nun 2000 yılı ve öncesinde yayımlanan hikâyelerinde adil olma, aile birliği, cömertlik, çalışkanlık, dinî değerler, dürüstlük, fedakârlık, kanaatkârlık, merhamet ve sorumluluk gibi çok sayıda değerin yer aldığını belirlemiştir. Bu çalışmada ise söz konusu genel çerçeve, Sır'ın metin içi çatışma düzenine uygulanmış; değerlerin tek tek varlığından çok hangi karşı değerlerle sınandığı üzerinde durulmuştur.

Bu açıdan çalışmanın bulguları, değerler eğitimi literatüründeki niceliksel değer tespiti geleneğiyle kısmen örtüşür fakat ondan ayrıldığı noktalar da vardır. Kardaş ve Cemal'in (2017) Türkçe öğretiminde değer eğitimi üzerine yapılan çalışmaları derleyen araştırmasında, alanda değerlerin çoğunlukla sevgi, saygı, yardımseverlik, dürüstlük, çalışkanlık, sorumluluk ve duyarlılık gibi başlıklar altında incelendiği görülmektedir. Sır hikâyesi üzerine yapılan bu inceleme, benzer değer başlıklarını kabul etmekle birlikte, metnin öğretimsel gücünün sadece bu değerleri içermesinden kaynaklanmadığını savunur. Hikâyede değerler, çoğu zaman kendi karşıtlarıyla birlikte anlam kazanır. Tevazu gösterişle, kanaatkârlık tüketim arzusu ve lüksle, sorumluluk makam baskısı ve siyasal menfaatle, samimiyet ise ikiyüzlülükle birlikte görünür. Bu yapı, öğrenciyi hazır bir değer listesinden çok metnin çatışma örgüsüne yöneltir.

Bulut'un (2022) Sır hikâyesi üzerine yaptığı inceleme, hikâyenin tüketim kültürü ve sekülerleşme bağlamında okunabileceğini göstermesi bakımından bu çalışmanın tartışma zeminini güçlendirmektedir. Bulut, Sır'da kırsal hayatın geleneksel normları ile şehirli hayatın hızlı dönüşen zihniyeti arasındaki gerilime dikkat çeker. Bu çalışmada, aynı gerilim değerler eğitimi açısından yorumlandığında, şehir tekkesindeki lüks, konfor ve itibar arayışının kanaat, tevazu ve tasarruf değerlerini zedeleyen bir karşı değer alanı oluşturduğu görülmektedir. Kutlu'nun şehir tekkesini halı, mermer, geniş mekân, gösterişli ağırlama ve siyasal temaslarla ilişkilendirmesi, tüketim kültürünü doğrudan ahlaki çözülmeyle özdeşleştirmeden, değerlerin hangi koşullarda işlev kaybına uğrayabileceğini tartışmaya açar.

Yavuzer'in (2025) hikâyeyi kahramanın yolculuğu bakımından ele alan çalışması da anlatıcı-kahramanın köyden şehre geçişini bir eşik aşma süreci olarak değerlendirir. Yavuzer'in kurgusal yolculuk vurgusu, bu çalışmadaki değerler ve karşı değerler okumasıyla birlikte düşünüldüğünde daha açık bir öğretimsel zemine taşınabilir. Kahramanın köyde rençberlik, emek, sadelik ve hizmet etrafında kurduğu hayat; şehirde konfor, şöhret, siyaset ve menfaat ilişkileriyle karşılaşır. Bu karşılaşma, klasik anlamda bir mekân değişiminin ötesine geçerek değerlerin imtihanına dönüşür. Rüya, iç hesaplaşma, aynada kendini görme ve finaldeki sırrolma sahneleri, öğrencilerin sembolik okuma yapmaları için elverişli düğüm noktalarıdır.

Kaçır'ın (2023) Mustafa Kutlu hikâyelerini değerler açısından inceleyen çalışması, yazarın eserlerinin millî, manevi ve toplumsal değerler bakımından zengin olduğunu ortaya koyar. Bu çalışmanın farklılaştığı nokta, Sır'daki değerleri karşı değerlerle birlikte ele almasıdır. Sır'da olumlu değerlerin büyük bölümü durağan biçimde verilmez, anlatı içinde sürekli sınanır. Şeyhin emaneti kabul etme sürecinde sorumluluk ve tevazu öne çıkarken, şehir tekkesine taşınma aşamasında bu değerlerin gösteriş ve siyasal nüfuz karşısında nasıl zedelendiği görülür. Bu durum, Türkçe derslerinde öğrencinin karakterleri iyi-kötü ayrımıyla sınırlı yorumlamasını engeller; niyet, davranış, mekân, olay ve sonuç arasındaki ilişkiyi birlikte değerlendirmesini sağlar.

Aşı ve Büyükkavas Kuran'ın (2022) Türkçe öğretiminde Mustafa Kutlu'nun hikâyelerinden yararlanma üzerine yaptıkları çalışma, Kutlu metinlerinin Türkçe derslerinde okuma, konuşma, dinleme/izleme ve yazma becerileriyle ilişkilendirilebileceğini göstermektedir. Sır hikâyesi merkezli bu çalışma ise söz konusu genel yararlanma fikrini daha dar ve derin bir metin incelemesine taşımaktadır. Sır hikâyesi, bütün sınıf düzeyleri için aynı ölçüde uygun bir metin sayılmasa da ileri okuma gruplarında ve lise düzeyinde, değerler eğitimiyle birlikte eleştirel okuma ve sembolik anlam çözümleme becerilerini geliştirmek için kullanılabilir. Bu yönüyle çalışma, Kutlu hikâyelerinin Türkçe öğretiminde kullanılabilirliğini destekleyen literatüre, karşı değerler odağıyla katkı sunar.

Türkçe ders kitaplarındaki edebî metinlerin değerler eğitimi açısından yeterliliğini tartışan Meydan'ın (2021) çalışması, ders kitaplarında yer alan metinlerin değer aktarımı bakımından incelenmesinin gerekli olduğunu göstermektedir. Sır hikâyesi, doğrudan ders kitabı metni olarak seçilmiş bir parça olmasa da ders kitabı dışı okuma, seçmeli metin, okuma çemberi ya da tematik etkinlik metni olarak değerlendirilebilir. Burada dikkat edilmesi gereken nokta, Kutlu'nun metninin düz anlamla sınırlı bir öğretim materyaline dönüştürülmemesidir. Eserin sınıf içi işlevi, değerleri açıklayan hazır bir okuma parçası olmasından çok, öğrencinin metin içi kanıtlarla tartışma yürütmesine imkân vermesinden doğar.

Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli açısından bakıldığında, Sır'ın Türkçe dersiyle ilişkilendirilmesi daha güncel bir anlam kazanmaktadır. Modelin "erdem-değer-eylem" çerçevesinde "saygı, sorumluluk ve adalet" çatı değerler olarak belirlenmiş; tasarruf, sabır, mahremiyet, mütevazılık, sağlıklı yaşam ve çalışkanlık insan alanıyla, sevgi, dostluk, özgürlük, dürüstlük, vatanseverlik, yardımseverlik ve aile bütünlüğü aile ve sosyal çevre alanıyla, temizlik, duyarlılık, estetik ve merhamet fiziksel çevre alanıyla ilişkilendirilmiştir (MEB, 2024b). Modelde değerlerin becerilerden ve alan içeriğinden bağımsız bir bölüm olarak ele alınmadığı, programın diğer ögelerine organik biçimde işlendiği belirtilir (MEB, 2024a). Bu

yaklaşım, Sır hikâyesi gibi değerleri olay, kişi, mekân ve çatışma içinde görünür kılan edebî metinlerin Türkçe dersinde kullanılmasını destekler.

Maarif Modeli'nin eylemden değere, değerden erdemli insana uzanan yaklaşımı dikkate alındığında, Sır'ın ders içi işlevi yalnızca değer adlarını öğretmekle sınırlı kalmaz. Hikâyede değerler davranışla, davranışlar sonuçla, sonuçlar ise iç muhasebeyle birlikte verilir. Köydeki emek ve hizmet düzeni çalışkanlık, mütevazılık ve sorumlulukla; şehirdeki lüks ve siyasal temaslar tasarruf, adalet, ölçülülük ve samimiyetin sınanmasıyla ilişkilendirilebilir. Böylece öğrenci, değerin soyut bir kavram olarak varlığını değil, davranışa dönüştüğünde veya davranıştan koptuğunda nasıl sonuçlar doğurduğunu görür.

Geçimli ve Kayahan Yüksel'in (2024) 5. sınıf Türkçe ders kitabını erdem-değer-eylem çerçevesi bağlamında inceleyen çalışması, Maarif Modeli sonrası Türkçe ders materyallerinin değerler bakımından yeniden değerlendirilmesinin güncel bir araştırma alanı hâline geldiğini göstermektedir. Bu çalışmanın söz konusu araştırmadan ayrıldığı nokta, ders kitabı metinlerindeki değer dağılımını belirlemek yerine, edebî bir hikâye kitabından hareketle değerlerin çatışma ve dönüşüm içinde nasıl işlendiğini tartışmasıdır. Ders kitabı incelemeleri çoğu zaman değerlerin hangi sıklıkta ve hangi metinlerde yer aldığına odaklanırken, Sır hikâyesi gibi yoğun edebî metinlerde değerler sembol, ironi, rüya, mekân karşıtlığı ve karakter kırılması üzerinden açığa çıkar. Bu fark, Türkçe dersinde nitelikli edebî metin seçiminin önemini ortaya koyar.

Ortaokul Türkçe Dersi Öğretim Programı'nın Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli çatısı altında okuma, konuşma, yazma ve dinleme/izleme becerilerini bütüncül biçimde ele alan yapısı da bu tartışmayı destekler (MEB, 2024c). Sır'dan hareketle yapılacak bir ders uygulamasında öğrenciler önce metnin olay örgüsünü ve kişilerini belirleyebilir, ardından değer-karşı değer tablosu oluşturabilir, son aşamada ise karakterlerin kararlarını tartışarak kısa bir değerlendirme yazısı kaleme alabilir. Böyle bir süreç, okuma-anlama, çıkarım yapma, eleştirel konuşma ve yazılı anlatımı aynı ders akışında birleştirir. Değerler eğitimi de ayrı bir ek etkinlik gibi kalmaz, metin çözümleme sürecinin doğal parçasına dönüşür.

Bu çalışma, Sır'daki metin kanıtlarını dikkate aldığında Maarif Modeli'nde vurgulanan tasarruf, mütevazılık, çalışkanlık, sorumluluk, duyarlılık ve merhamet değerleriyle güçlü bir kesişim kurmaktadır. Anlatıcının köydeki emek hayatı çalışkanlık ve kanaatle; tekkenin şehirdeki görünümü tasarruf ve ölçülülükle; siyasal ziyaret hazırlıkları sorumluluk ve adaletle; kahramanın finaldeki iç muhasebesi ise özdenetim ve samimiyetle ilişkilendirilebilir. Bu ilişki, metni tek yönlü değer aktarımı için değil, değerlerin korunması ve zedelenmesi üzerine tartışma yürütmek için işlevsel kılar.

Bununla birlikte Sır'ın sınıf içi kullanımında dikkatli bir seçicilik gerekir. Hikâyede tasavvufi terimler, dergâh kültürü, rüya motifi, ironi ve sembolik anlatım belirgindir. Ortaokul düzeyinde tüm metnin okutulması yerine seçilmiş kısa parçalarla çalışmak daha uygundur. Lise düzeyinde veya ileri okuma gruplarında ise metnin bütünlüklü yapısı, kahramanın değişimi ve değer-karşı değer çatışması daha rahat tartışılabilir. Öğretmen, metni herhangi bir inanç alanının doğrudan öğretimi için değil, edebî metin çözümlemesi ve değer farkındalığı için kullanmalıdır. Böyle bir yaklaşım hem akademik hem pedagojik açıdan daha güvenli bir zemin sağlar.

Son olarak, Sır'ın Türkçe eğitimindeki işlevselliği metnin öğrencide kesin ve hazır hükümler oluşturmasından çok, soru sorma imkânı vermesiyle ilgilidir. Bir değerin davranışa dönüşmesi nasıl anlaşılır? Gösteriş hangi durumda samimiyeti zedeler? Manevi bir çevre, hangi koşullarda menfaat ilişkilerinin alanına dönüşür? Tüketim ve lüks, kanaat ve tevazu değerlerini nasıl etkiler? Bu sorular, öğrenciyi hem metne hem de güncel hayata yöneltir. Bu nedenle Sır hikâyesi, değerler eğitimi çalışmalarında sadece olumlu değerleri gösteren bir metin olarak görülmemeli , değerlerin toplumsal ve bireysel baskılar karşısında nasıl sınandığını tartışmaya açan nitelikli bir hikâye olarak değerlendirilmelidir.

Sonuç

Birinci araştırma sorusu olan "Sır" hikâyesinde hangi değerlerin öne çıktığına ilişkin bulgular, metinde emek, kanaatkârlık, tevazu, emanet bilinci, hizmet ahlakı, ölçülülük, samimiyet, sadakat, merhamet ve manevi duyarlık değerlerinin belirgin biçimde öne çıktığını göstermektedir. Bu değerler, anlatıcı-kahramanın rençberlik hayatı, görevi emanet olarak görmesi, köy tekkesindeki sade hizmet anlayışı ve iç hesaplaşması üzerinden görünür hâle gelmektedir. Bu nedenle Sır hikâyesi, değerleri soyut kavramlar olarak değil, davranış ve yaşantı içinde ele alan bir metin niteliği taşımaktadır.

İkinci araştırma sorusu olan metinde hangi karşı değerlerin belirginleştiği konusunda elde edilen sonuçlar, gösteriş, tüketim arzusu, israf, menfaatçilik, ikiyüzlülük, maneviyatın araçsallaştırılması, siyasi çıkar, makam hırsı ve ahlaki çözülme gibi karşı değerlerin metnin temel çatışma alanını oluşturduğunu ortaya koymaktadır. Köydeki sade ve hizmet merkezli düzenin şehirde konfor, itibar, lüks ve siyasal beklentiyle kuşatılması, bu karşı değerlerin anlatı içinde nasıl görünür hâle geldiğini göstermektedir.

Üçüncü araştırma sorusu olan değerler ve karşı değerlerin metnin anlatı yapısı içinde nasıl işlendiği değerlendirildiğinde, Sır hikâyesinde değerlerin doğrudan öğüt biçiminde verilmediği, olay örgüsü, mekân karşıtlığı, anlatıcı dili, rüya motifi, ironi ve finaldeki iç hesaplaşma aracılığıyla sezdirildiği sonucuna ulaşılmıştır. Köy tekkesi ile şehir tekkesi arasındaki karşıtlık, rüya sahnesindeki israf eleştirisi ve finaldeki "El kimde?" sorusu, metnin değer-karşı değer düzenini kuran başlıca anlatı unsurlarıdır.

Dördüncü araştırma sorusu olan hikâyenin Türkçe derslerinde değer farkındalığı ve eleştirel okuma açısından nasıl kullanılabileceğine ilişkin sonuçlar, Sır hikâyesinin okuma-anlama, çıkarım yapma, karakter çözümlemesi, metin içi kanıt kullanma, sembol ve ironi çözümlemesi, konuşma ve yazma etkinlikleri için kullanılabilecek nitelikli bir edebî metin olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte hikâyenin tasavvufi kavramlar, dergâh kültürü ve sembolik

anlatım içermesi nedeniyle sınıf içi kullanımda öğrenci düzeyi, bağlam bilgisi ve öğretim amacı dikkate alınmalıdır.

Öneriler

Araştırmanın bulguları doğrultusunda, Sır hikâyesinin Türkçe eğitiminde kullanılmasına yönelik öneriler ile gelecekte yapılabilecek araştırmalara ilişkin öneriler aşağıda sunulmuştur.

Türkçe Eğitimi İçin Kullanım Önerileri

Sır hikâyesinin öğretim sürecinde kullanılması, öğrencilerin metin içi kanıtlara dayanarak yorum geliştirmelerini sağlayacak etkinliklerle desteklenebilir. Bu doğrultuda öneriler; okuma-anlama, konuşma ve tartışma, yazma ve ölçme-değerlendirme başlıkları altında düzenlenmiştir.

Okuma-Anlama ve Çıkarım Etkinlikleri

Metin işlenmeden önce öğrencilere "değer", "karşı değer", "emanet", "israf", "tevazu", "kanaat" ve "gösteriş" kavramları hakkında kısa hazırlık soruları yöneltilebilir. Ardından hikâyeden seçilecek bölümler okunarak öğrencilerden metindeki açık ve örtük anlamları ayırt etmeleri istenebilir. Örneğin rüya sahnesi, açık anlamıyla bir rüya anlatısıdır; örtük anlamıyla ise israf ve meşruiyet sorgulamasıdır.

Öğrencilerden her değer için metinden bir kanıt göstermeleri istenebilir. Bu etkinlik, metin içi kanıt kullanma becerisini geliştirir. Ayrıca "Anlatıcı neden makamı istememektedir?", "Şehirdeki tekke neden anlatıcıyı rahatsız eder?", "Finaldeki 'El kimde?' sorusu neyi gösterir?" gibi sorular, çıkarım yapma becerisini destekler.

Konuşma ve Tartışma Etkinlikleri

Sınıfta "karakter mahkemesi" etkinliği uygulanabilir. Bir grup anlatıcı-kahramanın şehir tekkesinden ayrılmasını savunur, bir grup bu ayrılığın sorumluluktan kaçış olup olmadığını tartışır, üçüncü grup jüri olarak metin içi kanıtlara göre değerlendirme yapar. Böyle bir etkinlik, konuşma becerisiyle eleştirel düşünmeyi birleştirir.

Bir başka etkinlikte öğrenciler "israf" ve "ölçülülük" kavramlarını güncel hayatla ilişkilendirebilir. Ancak tartışma metinden koparılmamalıdır. Öğrencilerin önce Kutlu'nun hikâyedeki örnekleri üzerinden konuşmaları, ardından kendi hayatlarıyla bağlantı kurmaları sağlanmalıdır.

Yazma Etkinlikleri

Sır hikâyesi, yazma etkinlikleri için de uygundur. Öğrencilerden "Anlatıcının şehir tekkesinden ayrıldıktan sonra yazdığı bir mektup" kurgulamaları istenebilir. Bu etkinlik, öğrencinin karakterin iç dünyasını anlamasını ve metnin değer yapısını kendi cümleleriyle yeniden kurmasını sağlar.

Bir diğer yazma etkinliği, "Değerler görünüşle mi, davranışla mı anlaşılır?" başlıklı kısa deneme olabilir. Öğrenciler bu denemede hikâyeden en az iki örnek kullanmalıdır. Böylece değerler eğitimi, bağımsız bir nasihat konusu olmaktan çıkar ve metin temelli yazma becerisine bağlanır.

Ölçme-Değerlendirme İçin Kullanılabilecek Sorular

Metnin sınıf içi kullanımında ölçme-değerlendirme, sadece olay örgüsünü hatırlamaya dayanmamalıdır. Öğrencilere anlatıcının neden makamı istemediği, köy tekkesi ile şehir tekkesinin hangi değerleri temsil ettiği, rüya sahnesinin metnin hangi eleştirisini güçlendirdiği ve anlatıcının tekkeden ayrılışının kaçış mı yoksa itiraz mı olduğu sorulabilir. Bu soruların ortak özelliği, öğrenciden metinden kanıt göstermesini istemesidir. Böylece değerlendirme, ezber bilgi yerine okuma ve gerekçelendirme becerisine dayanır.

Kısa cevaplı soruların yanında açık uçlu yazma görevleri de kullanılabilir. Öğrenciden hikâyedeki bir değeri ve ona karşılık gelen bir karşı değeri seçerek kısa bir çözümleme yazması istenebilir. Bu yazıda öğrencinin en az bir olay, bir karakter davranışı ve bir mekân ayrıntısı kullanması beklenebilir. Böyle bir ölçme aracı, öğrencinin metni bütüncül kavrayıp kavramadığını gösterir. Ayrıca konuşma etkinlikleri için rubrik hazırlanabilir; metne bağlılık, gerekçe kullanımı, kavramları doğru kullanma ve farklı görüşleri dinleme ölçütleri değerlendirilebilir.

Bu tür etkinliklerde öğretmenin dikkat etmesi gereken nokta, öğrenciyi hazır bir ahlaki sonuca zorlamamaktır. Öğrencinin metni okuyarak kendi gerekçeli yorumunu oluşturması teşvik edilmelidir. Değerler eğitimi açısından kalıcı olan, öğrencinin belirli bir değeri ezberlemesinden çok o değerin hangi durumda zedelendiğini, hangi davranışla güçlendiğini ve hangi karşı değerle çatıştığını fark etmesidir. Sır hikâyesi, bu farkındalığı destekleyecek zengin bir anlatı yapısına sahiptir.

Sır'dan Hareketle Ders İçi Uygulama: Örnek Ders Planı

Dersin hedef kitlesi lise düzeyi veya ileri okuma becerisine sahip 8. sınıf öğrencileri olarak düşünülebilir. Süre iki ders saati olarak planlanabilir. Temel amaç, öğrencilerin Sır hikâyesinden hareketle değer ve karşı değer ilişkisini fark etmeleri, metin içi kanıt kullanarak yorum yapmaları ve okuma bulgularını kısa bir yazılı ürünle ifade etmeleridir.

Dersin öğrenme hedefleri şu şekilde belirlenebilir: Öğrenci hikâyenin olay örgüsünü ve anlatıcı-kahramanın dönüşümünü belirler, köy ve şehir mekânlarını değerler açısından karşılaştırır, metindeki değer ve karşı değerleri sayfa numarası verilmiş kısa kanıtlarla açıklar, rüya sahnesinin israf ve meşruiyet eleştirisindeki işlevini yorumlar, finaldeki "El kimde?" sorusunun metindeki ironiyle ilişkisini tartışır.

Hazırlık aşamasında öğretmen "tevazu", "kanaat", "israf", "sorumluluk", "gösteriş" ve "menfaat" kavramlarını tahtaya yazar. Öğrencilerden bu kavramları gündelik hayatla ilişkilendiren kısa örnekler vermeleri istenir. Ardından öğretmen, değerlerin edebî metinlerde çoğu zaman doğrudan tanım hâlinde değil; olay, kişi, mekân ve çatışma içinde görünür olduğunu belirtir. Bu giriş, Maarif Modeli'ndeki değer-eylem ilişkisiyle bağlantılandırılır.

Birinci okuma aşamasında hikâyenin köyde geçen başlangıç bölümü ele alınır. Öğrenciler anlatıcı-kahramanın geçim biçimini, emeğe bakışını, şeyhlik görevini kabul ederken yaşadığı tereddüdü ve köy tekkesindeki hizmet anlayışını belirler. Bu bölüm için "Anlatıcı hangi davranışlarıyla tevazu ve sorumluluk değerlerini görünür kılar?" sorusu yöneltilir. Öğrencilerden cevaplarını metinden kısa kanıtlarla desteklemeleri istenir.

İkinci okuma aşamasında şehir tekkesine geçiş ve yeni mekânın tasviri üzerinde durulur. Öğrenciler köy tekkesi ile şehir tekkesini iki sütunlu bir tabloda karşılaştırır. Birinci sütunda köyle ilişkilendirilen emek, sadelik, hizmet, kanaat ve içtenlik; ikinci sütunda şehirle ilişkilendirilen konfor, gösteriş, itibar, siyasal yakınlık ve menfaat beklentisi gösterilir. Bu tablo, metindeki değer-karşı değer düzenini somutlaştırır.

Üçüncü aşamada rüya sahnesi ve final tartışılır. Öğrencilere "Rüya sahnesinde israf eleştirisi nasıl kurulmuştur?", "Anlatıcının tekkeden ayrılması kaçış mı, itiraz mı, iç hesaplaşmanın sonucu mu?", "Finalde keramet anlatılarının çoğalması metnin hangi ironisini güçlendirir?" soruları yöneltilir. Tartışmada öğrencilerin farklı yorumlar geliştirmesine izin verilir ancak her yorumun metin içi kanıtla desteklenmesi istenir.

Dersin yazma aşamasında öğrencilerden 150-200 kelimelik kısa bir çözümleme yazmaları istenir. Yazı başlığı "Sır'da değerlerin sınanması" ya da "Köyden şehre geçişin değerler açısından anlamı" olabilir. Öğrencilerin yazılarında en az iki değer, bir karşı değer ve kısa bir metin kanıtı kullanmaları beklenir. Bu çalışma hem okuma-anlama hem de yazılı anlatım becerisi açısından değerlendirilebilir.

Ölçme-değerlendirme için dört ölçütlü kısa bir rubrik kullanılabilir: metni doğru anlama, değer-karşı değer ilişkisini açıklama, metin içi kanıt kullanma ve yazılı/sözlü anlatımda tutarlılık. Bu rubrik, öğrencinin hazır cevabı tekrar etmesi yerine gerekçeli yorum üretmesini teşvik eder. Ders sonunda öğretmen, öğrencilerin hangi değeri hangi davranışla ilişkilendirdiğini kısa biçimde tahtada toparlar.

Genel Öneriler

Sır Hikâyesi ve benzeri edebî metinler, Türkçe eğitiminde değerler eğitimi kapsamında ele alınırken olumlu değerlerin listelenmesiyle yetinilmemeli, değerlerin hangi karşı değerlerle çatıştığı, hangi olaylar içinde sınandığı ve metnin estetik yapısında nasıl görünür olduğu da incelenmelidir.

Alan araştırmalarında Mustafa Kutlu'nun farklı hikâyeleri "erdem-değer-eylem çerçevesi" bakımından karşılaştırmalı biçimde ele alınabilir. Böylece yazarın hikâyelerinde değer anlayışının dönemlere, mekânlara ve temalara göre nasıl değiştiği daha açık biçimde ortaya konulabilir.

Türkçe dersi uygulamalarında Sır'dan seçilecek bölümler, öğrencilerin yaş düzeyi ve bağlam bilgisi dikkate alınarak kullanılmalıdır. Özellikle tasavvufi kavramlar, dergâh kültürü, rüya motifi ve ironi içeren bölümlerde öğretmenin kısa bağlam açıklamaları yapması yararlı olacaktır.

Uygulamaya dönük çalışmalarda öğrencilerin Sır'ı nasıl alımladığını gösteren sınıf içi etkinlik, görüşme, öğrenci yazısı veya rubrik temelli değerlendirme verileri toplanabilir. Bu tür çalışmalar, metnin Türkçe dersindeki işlevselliğini uygulama sonuçlarıyla tartışmaya açacaktır.

Ders kitabı hazırlama süreçlerinde Kutlu'nun metinleri, değerler eğitimi açısından doğrudan mesaj veren parçalar olarakele alınmamalı; eleştirel okuma, karakter çözümlemesi, söz varlığı, ironi ve metin içi kanıt kullanma becerilerini destekleyen çok katmanlı edebî metinler olarak değerlendirilmelidir.

Summary

Introduction

This article examines the values and counter-values in Mustafa Kutlu's story Sır from the perspective of Turkish language education. The study argues that literary texts do not merely transmit values through direct advice; rather, values become visible through conflict, characterization, setting, irony, and narrative tension. Sır is selected because it brings together rural life, Sufi sensitivity, modern urban transformation, consumption culture, and the instrumentalization of spirituality.

Method

The study is designed as qualitative research. The data source is the story Sır in Mustafa Kutlu's book of the same name. Document analysis was used, and the text was interpreted through descriptive and content analysis. The categories of value and counter-value were derived from the plot, narrator, characterization, setting, symbolic elements, and the ironic ending.

Results

The analysis indicates that labor, humility, contentment, responsibility, sincerity, loyalty, moderation, compassion, and spiritual sensitivity are prominent values. These values are tested against counter-values such as ostentation, consumer desire, self-interest, hypocrisy, ambition, waste, political instrumentalization, and moral corruption. The contrast between the humble village lodge and the luxurious urban lodge is central to this value conflict

Discussion

The findings show that Sır should not be used in Turkish language education as a simple moral text. Its educational value lies in its layered narrative structure. The story encourages students to use textual evidence, compare settings, interpret motives, recognize irony, and discuss the relation between appearance and action. Therefore, it supports reading comprehension, inference-making, critical reading, speaking, and writing activities.

Pedagogical Implications

The story can be used with advanced middle-school students or high-school students through guided reading

activities. Teachers should provide brief contextual explanations for Sufi terms and symbolic elements. Classroom activities may include value/counter-value mapping, character analysis, discussion, evidence-based writing tasks, and a short lesson plan focusing on the shift from village to city and the meaning of the narrator's departure.

Araştırmanın Etik Taahhüt Metni

"Mustafa Kutlu'nun Sır Adlı Hikâyesinde Değerler ve Karşı Değerler: Türkçe Eğitimi Açısından Bir İnceleme" başlıklı bu çalışmanın hazırlanmasında bilimsel araştırma, yayın etiği ve kaynak gösterme ilkelerine uyulmuştur. İncelenen metinden elde edilen veriler üzerinde herhangi bir tahrifat yapılmamış, yararlanılan kaynaklar belirtilmiştir. Çalışmanın içeriğine ilişkin sorumluluk yazara aittir.

Çıkar Çatışması Beyanı

Yazar, bu çalışmaya ilişkin herhangi bir çıkar çatışması bulunmadığını beyan eder.

Yazar Katkı Oranı

Çalışma tek yazarlıdır. Yazarın katkı oranı %100'dür.

Fon Bildirimi

Çalışmanın hazırlanması ve yayımlanması için herhangi bir kurum veya kuruluştan finansal destek alınmamıştır.

Veri Paylaşım Bildirimi

Araştırmanın veri kaynağı, Mustafa Kutlu'nun yayımlanmış Sır eserindeki aynı adlı hikâyedir.

Etik Onayı

Bu çalışma, yayımlanmış bir edebî metnin doküman incelemesine dayanmaktadır. İnsan katılımcılardan veri toplanmadığı ve herhangi bir deneysel uygulama yapılmadığı için etik kurul izni gerektirmemektedir.

Katılım İzni

Araştırmada insan katılımcı bulunmadığından katılım izni alınmasını gerektiren bir durum söz konusu değildir.

Yayın İzni

Yazar, çalışmanın yayımlanmasını onaylamaktadır.

Yapay Zekâ Bildirimi

Metnin dil, anlatım ve biçimsel düzenlemelerinin gözden geçirilmesinde yapay zekâ desteğinden yararlanılmıştır.

Ethical Statement of the Study

Scientific research, publication ethics, and citation principles were followed in preparing the study titled "Values and Counter-Values in Mustafa Kutlu's Sır: An Analysis in Terms of Turkish Language Education." No data obtained from the examined text were falsified, and all sources used were acknowledged. The study has not been submitted simultaneously to another academic publication. The author assumes responsibility for its content.

Conflict of Interests

The author declares no conflict of interest related to this study.

Author Contribution

This is a single-author study. İbrahim Akın designed the research, examined and analysed the data, and prepared the manuscript. The author's contribution is 100%.

Funding

No financial support was received from any institution or organisation for the preparation or publication of this study.

Data Availability

The research data were obtained from the story "Sır" in Mustafa Kutlu's published book of the same name. Analytical records may be shared by the author upon reasonable request, subject to copyright restrictions.

Ethical Approval

This study is based on document analysis of a published literary text. Ethics committee approval is not required because no data were collected from human participants and no experimental intervention was conducted.

Consent to Participate

Consent to participate is not applicable because the study involved no human participants.

Consent for Publication

The author approves the publication of this study.

Artificial Intelligence Statement

Artificial intelligence assistance was used to review the language, expression, and formatting of the manuscript. The author reviewed the final text and assumes responsibility for its scientific content.

Kaynaklar

Aşı, H., & Büyükkavas Kuran, Ş. (2022). Türkçe öğretiminde Mustafa Kutlu'nun hikâyelerinden yararlanma. Turkish Academic Studies - TURAS, 3(2), 1-29. https://doi.org/10.54566/turas.1174357

Bulut, A. (2022). Tüketim kültürünün gölgesinde Mustafa Kutlu'nun Sır isimli hikâyesine dair bazı tespitler. Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi, 6(4), 1148-1166. https://doi.org/10.34083/akaded.1196530

Geçimli, M., & Kayahan Yüksel, D. (2024). Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli Erdem-Değer-Eylem Çerçevesi: Güz dönemi 5. sınıf Türkçe ders kitabı bağlamında bir inceleme. Uluslararası Toplumsal Bilimler Dergisi, 8(4), 160-174.

Kacır, Y. (2023). Mustafa Kutlu'nun hikâyelerinin değerler açısından incelenmesi [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi.

https://openaccess.izu.edu.tr/entities/publication/659b700c-ed2c-4c4a-9823-a724e394a694

Kardaş, M. N., & Cemal, S. (2017). Değerler eğitimi ve Türkçe öğretiminde değer eğitimi üzerine yapılan araştırmalara ilişkin kaynakça denemesi. Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi, 9(16), 383-412.

Kutlu, M. (2011). Sır (9. bs.). Dergâh Yayınları.

Meydan, E. (2021). Ortaokul (5, 6, 7, 8) Türkçe ders kitaplarındaki edebî metinlerin değerler eğitimi açısından yeterliliği üzerine bir inceleme. Uluslararası Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi, 4(4), 23-36.

Miles, M. B., Huberman, A. M., & Saldaña, J. (2014). Qualitative data analysis: A methods sourcebook (3rd ed.). SAGE.

Millî Eğitim Bakanlığı. (2024a). Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli öğretim programları ortak metni. https://tymm.meb.gov.tr/

Millî Eğitim Bakanlığı. (2024b). Erdem-Değer-Eylem Çerçevesi. https://tymm.meb.gov.tr/

Millî Eğitim Bakanlığı. (2024c). Ortaokul Türkçe dersi öğretim programı (5-8. sınıflar). https://tymm.meb.gov.tr/ogretim-programlari/ders/ortaokul-turkce-dersi

Saldaña, J. (2021). The coding manual for qualitative researchers (4th ed.). SAGE.

Tunagür, M., & Kardaş, M. N. (2017). 2000 yılı ve öncesinde yayımlanan Mustafa Kutlu'nun hikâyelerinde değer aktarımı. Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 14(40), 159-185.

Yavuzer, M. Ş. (2025). Mustafa Kutlu'nun Sır adlı öyküsünde kahramanın yolculuğu. Mevzu: Sosyal Bilimler Dergisi, 13, 667-691. https://doi.org/10.56720/mevzu.1597702

Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2021). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri (12. bs.). Seçkin Yayıncılık.